

UDC 821.163.41.09 Tartalja I.
821.163.41-83.09 Rakić V.
821.163.41-83.09 Popović B.
https://doi.org/10.18485/ms_zmskij.2025.73.3.3
Оригинални научни рад
Примљен: 10. фебруара 2026. године
Прихваћен: 24. јуна 2026. године

Др Јован Делић

ВОЈИН РАКИЋ КАО ПОЗНИ ЕКЕРМАН БОГДАНА ПОПОВИЋА

Иво Тартаља као приређивач Ракићевих посљедњих казивања
Богдана Поповића –

Иво Тартаља је приредио из рукописа – „цедуљица“ – књигу разговора свога гимназијског професора руског језика Војина Ракића са Ракићевим старим професором Богданом Поповићем, вођених од 1941. до 1944. године. Књига доноси низ драгоцјених свједочења о Поповићевом животу и раду, па и о његовим радовима и књижевним погледима.

Кључне ријечи: Разговори, аутентичност казивања, усмени мемоари, естетика, теорија књижевности, политика, методологија, истина и пут до ње.

Иво Тартаља је приредио, и у Библиотеци града Београда 2004. године објавио, књигу Војина Ракића *Бојдан Поповић: из разговора и сећања давних*, уз стручно мишљење Душана Иванића, чији је књижевноисторијски, приређивачки и текстолошки рад, с разлогом, изузетно цијенио.

Војин Ракић (1908–1996) је био Тартаљин гимназијски професор руског језика, „савестан филолог“, пажљив сабесједник, слушалац и записивач, један од посљедњих слушалаца предавања Богдана Поповића на универзитету; човјек који је, несумњиво, дубоко поштовао свога старога професора, повремено га посјеђивао пред Други свјетски рат и у вријеме окупације, носећи са собом цедуљице са већ припремљеним питањима за разговор. Стари професор га је примао с повјерењем и стрпљиво одговарао. Те разговоре Ракић је записивао и слагао, неријетко резимирао, брижљиво чувао планирајући, очевидно, да о Поповићу напише студију, а можда и сањајући о раду на професоровим сабраним дјелима. Било је јасно да их сам Поповић није могао приредити због старости, болести и ратних околности, а да је огромна штета да тај посао остане необављен. Знао је млади русиста да ће много тога пропасти, па је покушао да сакупи, сачува и иза себе остави

златни талог својих разговора са старим професором. Разговоре је записивао на цедуљицама добро заоштреном графитном оловком, изузев последњег, писаним мастилом.

Да је те разговоре Ракић водио с озбиљним амбицијама, види се и по томе што је обавио још један драгоцјен посао: оставио је у својим биљешкама и неколико казивања старијих Поповићевих савременика као аутентична свједочанства о великом професору, теоретичару књижевности, естетичару, књижевном критичару, уреднику и антологичару. Много је послова обавио Богдан Поповић, често паралелно. Седам таквих свједочанстава Тартаља је објавио при крају књиге, послје текста разговора.¹ То данас дјелује као важно и значајно, чак и драгоцјено.

На самом крају књиге објављен је и писмени задатак младога студента филологије Војина Ракића, самом Ракићу, очито, веома важан, с почетка академске 1929/30. године, који је, управо пензионисани, професор „исправно“.² Тартаљу су занимале теме писмених задатака које је Богдан Поповић давао својим студентима, и о томе је објавио рад „Методичка упутства Богдана Поповића студентима и наставницима књижевности“ (ТАРТАЉА 2002).

Сачувани писмени рад младог студента написан је на квалификационом испиту за пријем на курс из теорије књижевности код Богдана Поповића на осам страна пресавијеног полутабака и пропраћен је професоровим забиљешкама и коментарима, подвученим мјестима одобравања и малобројним критичким примједбама. Импресионира упућеност у теорију и методу „реда по ред“ Богдана Поповића и „гласа по глас“ при анализи гласовне структуре стиха код студента почетника, као и употреба категорија особене Поповићеве естетике. Кандидат се методолошки и термилошки веома добро припремио за жељени курс и усвојио готово ексклузивна знања из Поповићеве методологије и књижевне естетике прије него што је чуо иједан његов час. Тај писмени рад је био Ракићу више од драге успомене на почетак студија: знак ране и трајне везаности за један предмет, професора и методологију, али и потврда привржености професору и упућености у саму ствар.

Ракић је своју приврженост, уредност и систематичност показао и током студија: уредно је исписао свеске са Поповићевих предавања на течајевима *Теорија лејџа и уметносћи* и *Начело инџерџункције* (ТАРТАЉА 2004: 20). Професор је говорио лагано, повремено и диктирао, а Ракић је био увјежбан и вјеродостојан у записивању. Богдан Поповић је већ јуна 1933. године имао у Ракића пуно повјерење, када га позива у посјету. Зато је природно да у тешким предратним данима Ракић изражава жељу да посјети старога про-

¹ У „Прилозима“ су сјећања Јованке Туцаковић, сестре Богдана Поповића (стр. 93–96); Ђорђа Јовановића, вајара (97–98); др Јеврема Недељковића, љекара физиолога (99); Николе Салтикова, математичара (100); Гргура Јакшића, историчара (101); Уроша Предића, сликара (102); Лидије Михајловне Ираклиди, рођ. Соловјове (103–105).

² „Сачувани писмени задатак“, стр. 106–110–112. Од 110. до 112. странице су биљешке Б. Поповића.

фесора због „мало разговора о Шантићу и Дучићу“, како би бјекством од ружне стварности „у свет маште и снова“ нашао утјеху. Предлаже му, потом, тему „о француској версификацији уз прелиставање Хередијиних *Трофеја*“. Тако је повјерење расло, листићи са разговора се умножавали, као и младићева питања и теме. Тако је настајала грађа за књигу *Богдан Поповић из разговора и сећања давних*, коју није приредио Војин Ракић, већ његов гимназијски ученик Иво Тартаља.

Блискост између Богдана Поповића и Војина Ракића може се објаснити, барем дјелимично, и психолошки, односно обостраним биографским чињеницама. Обојица су остала без оца већ у раном дјечаству. Богдан Поповић је, као већ стар човјек без дјецe, гледао у младом и оданом студенту духовног сина. Ракић је у старом професору нашао духовног оца. Љубав према књижевности, склоност ка теоријском мишљењу и језгровитом, прецизном изражавању и строгост у раду говоре о сродности сензибилитета. Сличан се сличном радује. Суморно предратно и ратно доба такође је изазивало потребу за блискошћу и отвореношћу и за разговором.

За Ракићеву књигу разговора с Богданом Поповићем Тартаља је написао увод од двадесетак страна (7–23): „Последња казивања Богдана Поповића“. Наслов указује на аутентичност Поповићевих Казивања, утолико значајнијих што су *последња*, такорећи предсмртна, тестаментарна, иако се та аутентичност не може провјерити: „записивач је био савестан филолог, осетљив на смисао речи и вредност исказаног“ (Тартаља 2004: 7). Он је плански и систематично припремао и постављао питања, пратећи развој, школовање и научно зријевање Богдана Поповића, али је „највише интересовања показивао за историју Поповићевих познатијих текстова“. Професорови одговори на постављена питања, нарочито она усмјерена на рани период његовога живота, имају „карактер усмених мемоара“ који доносе „обиље до сада непознатих података“ из Поповићевог живота (рана лектира, изучавање страних језика, професори, испити). Поповић је био врло критичан према двојици познатих професора: „гласовитом Бринетијеру“, „теоретичару еволуције књижевних жанрова“, и свом професору историје опште књижевности, Светомиру Николајевићу. Као своје прве стилске узоре истакао је Сарсеа и Леметра, француске позоришне критичаре. Млади Поповић је показивао високи степен сагласности са Леметром у оцјенама позоришних представа. Ни као старац није скривао своју опчињеност Дучићем, његовом духовитошћу, стилском инвенцијом у прози – путописима и „песничким размишљањима“ – као и у поезији. Поповић је знао напамет много стихова – наших и страних, посебно француских пјесника – и с разлогом је истакао Дучићеву виртуозност у пјесничким поређењима, илуструјући свој суд на примјеру Дучићеве пјесме „Зашто?“. Поповић ће Војину Ракићу рећи: „Ја сам знао ‘астрономских’ писаца који су имали стила, али овако нешто нисам нашао“ (Ракић 2004: 63). Има Дучић и бољих „астрономских“ пјесама и пјесничких слика, о поређењима да не говоримо, али Поповићева висока оцјена Дучићевих поређења и њиховога значаја за Дучићево

пјесништво, а особито за пјесничку слику – тачна је и трајна. Мало је таквих мајстора поређења у поезији и у свјетским размјерама.

Говорећи о недовршеним, ненаписаним и необјављеним радовима, Богдан Поповић више пута истиче да *њеџа занима ѝроблем и њеџово решење*, а када проблем ријеши, онда губи вољу за рад и даље писање. Радови често остају недовршени и необјављени.

Многе ће изненадити изјава Богдана Поповића да највише жали што није стигао да изради своју логику: „ту ми је готово све урађено“. Нас ова изјава није изненадила: неко ко је написао *Начело(а) инѝерѝункције*, морао је бити човјек великога дара за логику. Иако је о своме професору Љубомиру Недићу говорио да је Полуевропљанин а Полубалканац, много је од њега научио: и у логици, и у естетици, па и у књижевној критици. Није случајно што је Иво Тартаља радио на приређивању дјела обојице мислилаца и критичара.³

Још једна жал старог професора има озбиљне теоријске импликације: жао му је што није стигао да изради „једну ствар о архитектури“. Занијела га је Паладијева Базилика у Вићенци, пред којом је усхићено изговорио: „Каква ли је ово красота“, не знајући уистину о каквој је грађевини ријеч. Проговара прави естетичар, који је архитектонским дјелом занесен и који би своје погледе на умјетничку љепоту проширио огледом из архитектуре, опет полазећи од свога првога доживљаја и утиска.

И пред смрт се надао да ће успјети да сажето изнесе своју „теорију естетичког“, тако да сажето буде приступачна стручњацима. Естетичку теорију по својој мјери није урадио зато што је намјеравао да прошири своје истраживање тако што би „поједина решења поткрепио анализама одабраних дела“. Увијек вредносни и принципијелан избор дјела и увијек анализа конкретних изабраних дјела као провјера и потврда теорије. То су већ принципи рада, темељна увјерења.

Разговори о књижевности професора и његовога ученика били су, ипак, у првом плану. Понекад је важно знати шта млађи сугерише старијем. Војин Ракић скреће пажњу на пјесму Милана Ракића „Вечити путник“ која је остала мало запажена и изван *Анѝолоѝије*. Поповић је лаконски одговорио да тада (око 1910. године) Ракић није имао последњу збирку, а поменути пјесму није коментарисао.

Поповић изузетно држи до анализе конкретног текста и до рада на тексту, а у томе послу – до критичареве оригиналности. Зато истиче да *увијек ѝолази од своџа уѝиска*, односно од доживљаја дјела, у првом реду

³ О жалу за неизграђеном логиком (Ракић 2004: 76).

Иво Тартаља је приредио 7. књигу у серији *Срѝска књижевна критѝика – Сѝудије и критѝике Љубомира Недића*, Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за књижевност и уметност, 1977, и III (*О умейносѝи и сѝиљу*), IV (*Књижевна ѝеорија и есѝетѝика*) и VI књигу (*Лисѝићи и друѝи чланци*) *Сабраних дела Боѝдана Поѝовића*; Београд: Завод за уѝбенике и наставна средства, 2001.

пјесме. То не значи да се залаже за импресионизам у критици – *он има велико њовјерење у анализу њексџа и њену доказну моћ* – већ да држи до сопственога доживљаја и укуса. *Биџи свој* – то је Поповићев категорички захтјев прије свега себи, па онда својим сљедбеницима, нарочито студентима. Развијајући наставнике и научнике, *развијао је ориџиналне личности*.

Једном је (6. IX 1941), говорећи о моралној ваљаности људи, изрекао и ово, што би могло више важити за његову књижевнокритичку праксу:

„Ја сам вам као пробни камен за људе, као што је корунд за дијамант. Ја сам нисам дијамант, али се помоћу мене одређује ко је ко (Ракић 2004: 74).“

То је, доиста, формула за врхунског књижевног критичара.

Сабесједници су се у својим разговорима дотакли и драме. Богдан Поповић је био љубитељ позоришта и добре позоришне (француске) критике. Он одмах указује на двоструки живот драме: она живи у позоришту и за позориште, али се и чита, па живи и за читаоца. Позориште даје драми глуму, представљен живот. Али представа у нечем одступа од текста драме. Нарочито су мисаоне драме теже за извођење: обично губе на својој мисаоности. Зато драму треба гледати (као представу), и читати (као књижевно дјело). Неке драме су превасходно за читање (*Горски вијенац*).

Овим ставовима се тешко шта може приговорити.

Међу сабјесједницима је било разговора о дјеловању критике на писце и о реаговањима писаца на критике Богдана Поповића. Поповић је писао критику из најдубљег увјерења да она може повољно дјеловати на писца – да га може поправити. Ти разговори и примјери су веома занимљиви.

Ракић је навео критику Поповићеву на књигу пјесама Алексе Шантића као примјер критике која је имала „највеће дејство ... на живе писце“. Стари критичар није коментарисао критику на Шантића ни њено дејство, сматрајући је, ваљда, одвећ познатом, али је подсетио да је критика на Кошуте имала још веће дејство. Кошуте је намјеравао да се бави француском књижевношћу, али је послѣ Поповићеве критике усмјерио своју енергију на славистику, гдје је био „врло користан“, и „врло савестан“. Поповић истиче „чувену фонетику руског језика“, па „примере пољског и руског језика такође“. А онда је, за Поповића необјашњиво, почео да објављује пјесме „врло активно, збирку за збирком, као да је у двадесетим годинама“, и сваку је слао Богдану Поповићу. Поповић хвали њихов језик.

Критика, према Поповићу, није оставила никаквога лошег трага на њихове односе. Упркос оштрини, није изазвала горчину. Успут, Поповић истиче и Кошутећеву књигу о метрици, којој приговара екстензивност умјесто концизности: књига има 350 умјесто 30 страна.

На Домановића критика „није много деловала у смислу поправљања“, примјећује Ракић, а стари професор додаје да је Домановић „био пијаница“ и да је „живео боемским животом“. Бојимо се да је велики критичар имао према Домановићу понеку предрасуду.

Сабесједници су разговарали и о Дучићевој сујети: није подносио приговоре, па је једном „плануо, скоро простачки“ када му је Поповић рекао

да му се не свиђају неки његови стихови. То није промијенило Поповићеве високе оцјене његовога стила и духа.

Ракића је занимало зашто је Дучић из својих Целокупних дела избацио неколико пјесама које је Богдан Поповић високо оцијенио, па их чак и у *Анџолоџију* унџио. Поповић мисли да је пјесму „Хајд’мо, о Музо“ Дучић изоставио зато што је слична Војиславу Илићу. Друге је одбацио „због артизма“, односно парнасизма, па стари зналац доноси уопштени закључак – да „уметници кад почну да раде у другом неком правцу, онда одбацују све оно што су раније радили“.

Тачно је да је код Дучића дошло до „кориговања“ правца и да је из принципјелних, естетских разлога многе пјесме изоставио, и Поповић је то разумио. Није јасно да ли га је нервирало Дучићево удварање женама или му је завидио; имао је приговоре на његову љеност у послу, али „Дучић је ‘луд’! Он свашта може кад хоће“ (Исто, 64–66).

Није му признавао знање језика – према Поповићу, знао је само француски – али се први југословенски амбасадор морао боље сналазити у језицима него што му строги професор признаје. Сам Поповић је и учио и знао много језика: знао је веома добро латински, па немачки, руски, француски, енглески, италијански, а изгледа је читао шпански и чешки. Он је доиста био прави професор свјетске књижевности и с разлогом је себе сматрао Европљанином. Уосталом, већ су му родитељи говорили немачки, француски и мађарски. До познавања језика веома је држао. То је поуздан знак широке културе и предуслов врхунске професионалности.

Ријетко се говори о критици превода и превођења Богдана Поповића, а сами разговори у овој књизи на ту тему су довољни да покажу колико је тај Поповићев вид критике био важан и како су преводиоци ту критику примали. У критици превода Гетеовог *Фауста* Милана Савића преводилац је видио Поповићеву критичарску пакост, док је Лаза Костић, „према једној изјави, уважио Поповићеве приговоре његовом преводу Шекспира“. У разговору с Ракићем Поповић даје неке допуне о своме односу према Лази Костићу. Требало је написати још неколике ствари Костићу у прилог. Костић је превео *Ромеа и Јулију* прије *Хамлета*, и тај први превод Поповић оцјењује као бољи. Ниво средине утиче на писца – спушта га или уздиже. Тако је новосадска (војвођанска) средина допуштала и одобравала Костићеве „претераности у језику“. Поповић признаје да је критику о Костићу („Шекспир и др Лаза Костић“) писао у љутњи и у полемичком тону, па је зато испала оштрија и нетолерантнија. Ни сам Костић „никоме ништа није хтео да призна: написао је књигу о Змају, која је у ствари одрицање вредности Змају ...и према свима је био разметљив и неувиђаван...“ А Богдан Поповић је био љут због Костићевог напада на *Српски књижевни гласник*, што показује колико психолошки фактори понекад утичу на критички суд.

Богдан Поповић није баш најбоље разумио Костићеву књигу о Змају, као што ни Милош Тривунац није најбоље разумио Поповићев есеј „Шта је велики песник“. Стари професор се вајка да је требало да дода да ни Сили

Придом, с којим је упоређивао Змаја, није велики пјесник (Исто, 66). Тај суд треба знати у контексту разговора о Поповићу и парнасизму, па и о српској поезији. Богдан Поповић истиче да није волио мање Змаја од Тривунца, који га због Змаја напада.

Око Пандуровићевог превода *Хамлеџа* Светислав Стефановић је по-дигао читаву буру, оптужујући новог преводиоца да је преузео његове стихове. Поповић каже у разговору с Ракићем да га је Пандуровић молио да напише озбиљну и разорну критику на Стефановићев превод, што је професор одбио, да би на крају сасвим оштро изрекао суд о самом Пандуровићу: „Ви нисте учинили плагијат, него дрску похару на Теразијама усред бела дана! (Исто, 70)“ Пандуровић се, наравно, наљутио и у Никшићу објавио памфлетски интонирану књигу *Бојдан Поповић* (1931). Данашњи критичари превода Шекспира морали би пажљиво читати књигу Светозара Петровића о Лази Костићу: Костић ту много боље стоји (Петровић 2010).

Занимљиви су, поучни, рекли бисмо – Тартаљи блиски, Поповићев ставови о односу интелектуалца према дневној политици. То су „дуго проверавана уверења“ – вели Тартаља – према којима се стари професор укључивао у политику ријетко, држећи се по страни од партијских сукоба. Васпитање је за њега била озбиљнија и значајнија дјелатност која води друштвеном напретку. Међутим, „у ванредним приликама кад је народ и држава у опасности, интелектуалци треба привремено да уђу у политику, као што смо радили у време прошлог рата у Лондону и, као што рекох, у време покретања *Српској књижевној власника*“ (РАКИЋ 2004: 78).

Своју научну и професорску, васпитачку, дјелатност држао је изнад политике, па је зато сматрао да је свој „дуг друштву и националној политици на други начин испунио“. Најважније је у свакој дјелатности, па и у политици, какви људи заступају политичке партије и ставове, а критеријум присуства или одсуства човјекове доброте основно је мјерило и човјекове политичке оријентације. Ови ставови су били блиски Иви Тартаљи.

Богдан Поповић се пред својим младим сабесједником изјашњавао и о облику владавине, дајући предност републици над монархијом, иако је у монархији живио. О монарсима је мислио веома лоше: „добрих краљева има један одсто, а деведесет девет су краљевска мангупарија“. Петра I Карађорђевића високо је цијенио. Сину му Ђорђу држао је часове; био је импулсиван, каткад чак и насртљив младић, „али способан за племените гестове“. Александру је замјерао да је уклањао најспособније људе и окруживао се медиокритетима. Обојица су били храбри ратници (Исто, 79–82). У међународним односима видио је „себичлук“; у међународном праву такође: ту влада право јачега, а начела правде и човјечности замијенили су себични интереси и принцип снаге. Пут цивилизације видио је као код пијанца који се љуља час према злу а час према добру. Код великих народа види најбоље и најгоре ствари: велике духове и умове и „школоване гангстере“. Све је то стари професор сагледао у првој половини XX вијека. Није случајно био

склонији Шопенхауеру него Спенсеру, иако је и Спенсера врло поштовао. Сlike обојице красиле су његову радну собу.

Од писаца на зиду радне собе имао је Шекспира и Монтења, Његоша и Гетеа – све контемплативци и мудраци, претежно пјесници, и са њима отац модерног француског есеја. Те слике говоре о Поповићевом сензибилитету, то је својеврстан научни избор из традиције.

Природно је да бројни Поповићеви искази имају аутобиографски карактер. Таква су нарочито казивања о одрастању, учењу, па о одласку из Швајцарске по објављивању ултиматума Аустроуграске Србији и о Првом свјетском рату.

Цијела књига разговора конципирана је и припремана тако да се обухвати комплетна личност и живот Богдана Поповића по његовим „развојним фазама“. Зато је прије „Разговора“ дата „Хронологија живота Богдана Поповића“, сажета на једну страницу:

Рођен је 20. XII 1863, односно 2. I 1864. Основну школу је учио од 1870. до 1874, а гимназију од 1874. до 1881. године. Велику школу учио је од 1881. до 1885. Као асистент приправник у семинару за Општу историју књижевности, код Светомира Николајевића, радио је од 1885. до 1887. Вријеме од 1887. до 1893. проводи на студијама у Паризу. За професора Опште историје књижевности на Великој школи изабран је 6. октобра 1893, а приступно предавање „О књижевности“ одржао је 12. II 1894. Од 1901. до 1904. био је уредник *Српској књижевној власнику*. За редовног професора Универзитета за Упоредну књижевност изабран је 1905. године. Вријеме од 1905. до 1919. провео је у избјеглиштву у Лондону. Редовни члан Академије наука постао је 1921. године, а 1929. је пензионисан и проглашен за доктора. Од 1929. до 1934. радио је као почасни хонорарни наставник. Умро је 14. XI 1944. године (Исто, 24).

Слиједи низ биографских података које мало ко зна и које је тешко наћи на другом мјесту. Сазнајемо да му је Бранко Радичевић близак род („Мати мога оца и мати Бранка Радичевића су рођене сестре“) и да га је отац васпитавао у духу српског патриотизма. („Кад одрастеш старај се и ти да сваком приликом, према могућности и околностима, српству помажеш. То је света дужност сваког Србина.“). Имао је проблема са сензитивним живцима, и са видом („једном, ништа нисам видео“). Отац га је као петогодишњака водио у Пешту а као деветогодишњака у Беч. До другог разреда гимназије имао је приватне учитеље и приватно полагао испите. Свирао је виолину и са дванаест година наступао на концерту у Народном позоришту. У шеснаестој је престао да свира.

У школи је учио оно што га је интересовало и зато није успијевао да сав испитни програм савлада „како ваља“. Хвали једног од својих школских директора – Јована Ђорђевића. То је важан критички суд: „Све што је урадио – урадио је добро. Написао је добар спев *Маркова сабља*, саставио је добар латински речник, испевао српску химну, па ипак је тако остао без гласа, а добар је био“ (Исто, 42).

На почетку Велике школе боловао је од маларије. Општу историју књижевности предавао му је Светомир Николајевић, српску књижевност – Светислав Вуловић, српски језик – Јован Бошковић, естетику – Милан Кујунџић, филозофију, психологију и логику – Љубомир Недић, руски – Платон Кулаковски.

На студијама је читао Додеа, који је снажно дјеловао на Поповића. Уџбеник из историје опште књижевности била је књига Јоханеса Шера, о којој је имао добро мишљење.

И као старац био је задовољан својим првим радовима: било је то нешто квалитетно ново, а то су и други видјели:

„Оне две ствари видели су одмах да је – ‘Европа’. Вуловић је био образован Балканац, Недић је био Полуевропљанин – Полубалканац“ (Исто, 49).

Са задовољством је говорио о свом париском периоду. Тамо се упознао и спријатељио са Слободаном Јовановићем. Тамо га је озрачила француска позоришна критика. Читао је у оригиналу француске, енглеске, италијанске и немачке писце, али и Тацита.

Знатно мање је говорио о свом ратном избјеглиштву у Лондону.

Занимљива је и његова изјава о првим реакцијама на *Анџолоију*. Први ју је похвалио Светислав Стефановић, да би је за петнаестак дана напао. (Исто, 59)

О разговорима из професорских година већ је било довољно ријечи.

Последње дане провео је у болничком кревету, новембра 1944. године. Случај је хтио да буду забиљежене и његове последње ријечи, изговорене болеснику у сусједном кревету, једном од својих најстаријих ученика: „Као на Ватерлоу“.

На сахрани Богдана Поповића говорио је Војин Ракић у име Семинара. Десет година касније, на комеморацији, говориће на Коларчевом народном универзитету с дубоким поштовањем, упркос гласним протестима због Поповићеве наклоности умјетности ради умјетности. Ракић ће допунити библиографију радова Богдана Поповића и пописаће литературу о Богдану Поповићу. Приредиће за штампу низ необјављених Поповићевих радова. Радио је на припреми Поповићевих Сабраних дела, али му се није посрећило. Иво Тартаља ће обавити тај посао са Предрагом Палавестром.

Тартаља подсећа да је Бранимир Ћосић, аутор књиге *Десет њисаца десет разговора* (1931) био планирао и разговор са Богданом Поповићем, али му се то није посрећило, упркос двострукој посјети и начелном договору. Овај романсијер и утемељивач књижевног интервјуа код Срба као жанра оставио је о томе запис „Како нисам интервјуисао“. Тартаља искрено жали што Војин Ракић није оставио запис „Како сам интервјуисао Богдана Поповића“; данас би такав текст био драгоцен. Оставио је, ипак, трагове о истој ријечи сусрета са старим професором.⁴

⁴ Сваки разговор је прецизно датиран у књизи.

Као уредник *Зборника у часи Војислава Ђурића* (1992) Тартаља је, разумљиво, позвао на сарадњу и Војина Ракића, који се одазвао прилогом „Фрагменти сећања о Богдану Поповићу“. Све су прилике да Ракић није, радећи овај прилог, прелиставао старе записе својих разговора са Богданом Поповићем, па је чак и неке биографске моменте знатно измијенио. Разлоге таквог поступка не можемо знати, као ни то што своје листиће, настале из разговора са Богданом Поповићем, није придружио грађи за Сабрана дела Богдана Поповића, коју је „оставио изричито у аманет“ Иви Тартаљи. Ракић се, очито, до краја живота надао да ће радити на приређивању Сабраних дела Богдана Поповића. На листиће разговора као да је заборавио, али их је сачувао у савршеном реду, па су и они доспјели у праве, Тарталине руке, а његовим трудом – у руке читалаца (Тартаља 2004: 14–19).

Иво Тартаља се увијек потврђује као предрагоцјен, одговоран и пажљив човјек. Није жалио да своју енергију поклони другоме, ако тај други то заслужује. Мало се ко одужио својим професорима као Иво Тартаља.

ЛИТЕРАТУРА

- Петровић, Светозар. *Лаза Косић*; приредила Радмила Гикић Петровић. – Нови Сад: Академска књига и Српска академија наука, Огранак у Новом Саду, 2010.
- Ракић, Војин. *Бојдан Поповић: Из разговора и сећања давних*; приредио Иво Тартаља. – Београд: Библиотека града Београда, 2004.
- ТАРТАЉА, ИВО. Методичка упутства Богдана Поповића студентима и наставницима књижевности, *Књижевности и језик*, XLIX, 2002, 3–4, стр. 229–307.
- ТАРТАЉА, ИВО. Последња казивања Богдана Поповића. у: Војин Ракић, *Бојдан Поповић: Из разговора и сећања давних*; приредио Иво Тартаља. – Београд, 2004, стр. 20.

Jovan Delić

VOJIN RAKIĆ AS BOGDAN POPOVIĆ'S LATE ECKERMANN

Summary

Ivo Tartalja, a Belgrade comparatist and literary aesthetician, compiled a book from the manuscript of conversations between his high school Russian language teacher, Vojin Rakić, and Rakić's professor, Bogdan Popović, held from 1941 until Popović's death on November 7, 1944. The book, published in 2004, serves as a kind of transcript of these conversations. Conducted in an atmosphere of complete trust, the conversations illuminate the life of Bogdan Popović: the family into which he was born and raised, his childhood, adolescence, and youth; his education from elementary school to the Belgrade Higher School; his professors and subjects; his studies in Paris; his appointment as professor of

general literary history; his work at the Higher School; the First World War; exile in London; work at the University; his unrealized plans and projects – all the way to his death in 1944. The appendices include several recollections by Popović's contemporaries about this comparatist, literary aesthetician, theorist, and critic. This valuable book clarifies many aspects of Popović's life and work and sheds light on numerous figures of his time (Jovan Dučić, Laza Kostić, Radoje Domanović, King Alexander, Prince Đorđe...). It also outlines Popović's views on science and politics. Tartalja emerges as a scrupulous, responsible, and highly competent editor.

Keywords: Conversations, authenticity of narration, oral memoirs, aesthetics, literary theory, politics, methodology, truth and the path to it.

Др Јован Делић
Редовни члан САНУ
jovandelic.delic@gmail.com